

Nr 302.

Av herr **Widlund**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående anordnande av barnbespisning vid rikets folkskolor.

I en av mig vid årets riksdag förut väckt motion, rörande beredande av tillfälle för behövande barn att ernå kolonivistelse på landet under sommarmånaderna, har jag något berört det hittills i vårt land rätt avsevärt försummade område av social hälsovård, som rör våra fattiga och klena barns omvårdnad. Jag har där berört några skäl för behovet av att statsmakterna ingripa för att stärka vårt lands uppväxande släkte. Vad där av mig blivit sagt rörande behovet av barns sommarvistelse på landet i frisk luft och sol gäller även ett annat viktigt område av våra fattiga barns hälsovård och fysiska fostran, nämligen deras näringsförhållanden under uppväxtåren, särskilt under skoltiden.

Det är ett ofta av lärare i skolorna konstaterat fenomen, att undernärldhet förekommer bland skolbarnen. Ofta komma barn halvsvältande till skolan på grund av fattigdom i hemmet eller också ges åt barnen i en del hem av andra skäl en så klen och dålig kost, att undernärldhet uppstår. Härigenom försvåras i hög grad möjligheten för barnen att tillgodogöra sig undervisningen. Vidare nedsätts barnens krafter och sjukdomsfrön grundläggas, som kunna bli ödesdigra för barnets framtid och hälsa. Stora kostnader för fattigvård, sjukvård, understöd m. m. åsamkas härigenom stat och kommun.

Insikten om behovet av en bespisning i skolorna för behövande barn har också slagit igenom på skilda håll såväl i utlandet som ock på en del platser i Sverige. Här skall nu lämnas en kort redogörelse för hur därmed förhåller sig. Uppgifterna äro delvis hämtade ur ett betänkande, som avgivits av en inom Stockholms folkskoledirektion tillsatt kommitté för utredning av barnbespisningens i Stockholm ordnande (Bihang 90 till Stockholms stadsfullmäktiges beredningsutskotts utl. och mem. för 1915). Ledamöter i denna kommitté voro: ingenjören K. J.

A. Albihi, fil. d:r Gösta Bagge, fattigvårdskonsulenten L. Backman, folkskolläraren J. Björling, kyrkoherde V. Larsson, fröken L. Netzel, överlärare P. Er. Persson, redaktör Fredrik Ström, statens skolköksinspektis fröken Ingeborg Walin och fröken Ebba Wedberg. Samtliga politiska partier voro här företrädade liksom flera från början skiftande uppfattningar om barnbespisningens natur och uppgifter. Kommittén biträdades under sitt arbete väsentligt av inspektrisen över Stockholms stads skolkök och barnbespisningar fröken Gertrud Bergström.

I denna utredningskommittés betänkande lämnas först en historik över barnbespisningen vid Stockholms folkskolor. Det är härvidlag betydelsefullt att finna, att barnbespisningen vid Stockholms folkskolor tillkommit efter motion från läkarehåll. I en hos stadsfullmäktige i november 1908 väckt motion (motioner väckta hos Stockholms stadsfullmäktige år 1908 nr 32) föreslog numera generaldirektören och chefen för kungl. medicinalstyrelsen B. Buhre, dels att anslag å högst 45,000 kronor måtte ställas till överstyrelsens för Stockholms stads folkskolor förfogande för bekostande i mån av behov av (i regel) daglig bespisning av fattiga undernärda skolbarn under vårterminen 1909, dels ock att överstyrelsen skulle efter verkställd utredning inkomma med yttrande, i vad mån framdeles åtgärder från kommunens sida vore av behovet till förekommande av att folkskolebarn icke erhöles tillräcklig näring.

Efter en del utredningar anslogo stadsfullmäktige 1909 70,000 kronor för *middagsbespisning* vid Stockholms folkskolor och i februari 1910 antogos följande huvudsakliga bestämmelser för bespisningen: 1) Bestämmandet av vilka barn som skola erhålla bespisning uppdrages åt lokala kommittéer, en för varje överläraredistrikt och med beslutanderätt rörande de barn, som inom detta distrikt åtnjuta folkskoleundervisning. Kommittén består av genom skolråd, fattigvårdsstyrelse m. fl. korporationer utsedda ledamöter samt tvenne lärare. 2) Högsta överinseendet tillkommer folkskoledirektionen och av den utsedd delegation. 3) Barnuttagningen sker vid höstterminens början.

1912 väcktes i Stockholms stadsfullmäktige motion om ökat anslag för bespisning och 1913 beslöto stadsfullmäktige att anslå ytterligare 17,200 kronor för *frukostbespisning* av fattiga skolbarn.

Den ovan omtalade kommittén tillsattes för att söka få till stånd en enhetligare och bättre organisation av huvudstadens barnbespisning i skolorna. Antalet barn som erhöles fri middagsbespisning år 1913 var 3,854 eller 13 % av folkskolebarnen, alltså rätt avsevärt. Kostnaderna stego, och ett påtagligt behov av fastare ordning vid bespisningen gjorde sig gällande.

I sitt betänkande säger kommittén om orsakerna till att alla hem icke äro i stånd att fylla sin uppgift att ge barnen en i varje avseende tillfredsställande kost och vård, att de torde vara följande: 1) Fattigdom i den bemärkelsen, att familjens samlade inkomst *normalt* icke medgiver möjligheten av tillräcklig och lämplig föda åt samtliga familjemedlemmar; arbetslöshet i dess olika former, sjukdom eller andra tillfälliga orsaker, varigenom den normala familjeinkomsten nedsättes på ett sätt, som måste gå ut över familjemedlemmarnas mest elementära behov, främst livsmedlen. 2) Bristande förmåga hos de kvinnliga, vuxna familjemedlemmarna att, även om familjeinkomsten är stor nog, kunna sörja för tillräcklig och lämplig föda åt barnen, beroende på dels arbete utom hemmet, dels bristande insikter m. m. 3) Brist på ansvarskänsla, sköt-samhet m. fl. karaktärsegenskaper, nödvändiga särskilt i hem med knappa om också nödortfigt tillräckliga inkomster, för att barnen där skola erhålla lämplig och tillräcklig kost.

I många fall kan emellertid icke pekas på en enda av dessa kategorier såsom uteslutande orsak till att ett hem icke kan fylla sin ovannämnda uppgift, utan de olika orsakskategorierna samverka och återverka på varandra.

Följderna av att hemmen icke fylla sin uppgift att lämna barnen tillräcklig eller lämplig föda visa sig i barnens undernärddhet, vilken återigen medför dels att skolbarnen icke kunna tillgodogöra sig den undervisning, som bekostas dem av samhället, dels att den kroppsliga utvecklingen blir hämmad, att motståndskraften mot sjukdomar på fler-faldigt sätt minskas samt att grunden kan läggas till svårbotad, kronisk sjuklighet. Undernärddheten hos barnen — vilken emellertid ingalunda behöver bero ensamt på otillräcklig föda — hotar sålunda att i både psykiskt och fysiskt avseende försämra folkmaterialet, något som i sin ordning kommer att förorsaka, att i framtiden ännu flera hem bliva ur stånd att fylla sin uppgift med avseende på barnens kost och vård. I och med att det allmänna genom den offentliga barnbispisningen ingri-per och övertager barnens bispisning från sådana hem, vilka icke äro vuxna denna sin uppgift, äger därför en verksamhet rum, som avser att träffa vissa orsaker till dessa hems oförmåga att fylla sin uppgift och sålunda att i framtiden minska antalet dylika hem. Den offentliga barnbispisningens ändamål är alltså icke, framhölls det, att lindra en tillfällig nöd — utan att möjliggöra psykisk och fysisk fostran av det uppväxande släktet och härigenom jämväl undanröja en del av de orsa-ker, som för närvarande göra denna bispisning nödvändig. Dess ända-

mål är sålunda icke att bereda lättnad åt familjeförsörjare, utan att främja barnens utveckling till självförsörjande medborgare.

Efter att hava framhållit att barnbespisningen bör ordnas så, att skadliga följder av en olämplig understödsverksamhet icke uppstå och att bespisningens omfattning därför måste få en viss begränsning, redogöres för huru förhållandena äro ordnade i utlandet, nämligen för den *engelska* lagen om barnbespisning i skolorna av 1906 (*Education-Provision of Meals-Act 1906*), som möjliggör för de lokala skolmyndigheterna att anordna offentlig bespisning för skolbarn, vidare för den *franska* ordningen (Paris), där den offentliga barnbespisningen är öppen för alla barn, vilkas målsmän önska deras deltagande, oavsett familjens inkomster, dock med kostnadsfri bespisning för sådana barn, vilkas föräldrar ej kunna betala självkostnaderna; vidare för det *tyska* systemet med bespisning av alla skolbarn, som icke i sina hem erhålla varm middags- eller kvällsmat, dock mot ersättning i vissa fall; samt slutligen för den *norska*, *italienska*, *schweiziska* och *holländska* ordningen, den senare med bespisning åt alla behövande, fattiga skolbarn.

Efter en rekapitulation av förhållandena i Stockholm ingår kommittén på, vilka principer som böra vara avgörande för uttagning av barnen för bespisningen. I teorien gingo här meningarna inom kommittén i sär, i praktiken blev dock av förhållandenas egen makt skiljaktigheten icke stor. Härom skall nu icke ordas. Kommittén beslöt uttala att *barnets tillstånd* bör vara det avgörande vid uttagningen till barnbespisningen, icke i och för sig familjeförsörjarens omständigheter. Vid *en* kategori fall, och denna är sannolikt den största, sammanfalla de båda synpunkterna, nämligen när familjeförsörjarens omständigheter äro så knappa, att på grund härav inga som helst möjligheter föreligga för beredande av tillräcklig och lämplig kost åt barnet. Det finns emellertid även andra kategorier av orsaker till hemmets oförmåga att fylla denna sin uppgift, och även i sådana fall bör barnet, enligt kommitténs mening, hänvisas till den offentliga barnbespisningen, så snart det visar sig vara undernärt eller fara föreligger för att det kan komma i ett dylikt tillstånd, av vad orsak det vara månde. Kommitténs principiella ståndpunkt blev att varje barn i folkskolorna, som befinnes vara undernärt eller i omedelbar fara att bliva undernärt, bör beredas tillfälle att deltaga i den offentliga barnbespisningen i skolorna, dock mot ersättning från familjeförsörjaren av kostnaderna i de fall då denne är i stånd att lämna sådan.

Bespisningen i skolorna i Stockholm, som handhaves av folkskole-direktionen, är f. n. så ordnad, att c:a 4,500 barn åtnjuta middagsbespisning (i regel 2 rätter) och c:a 2,000 barn frukostbespisning (i regel mjölk och bröd). Bespisningen pågår mellan 15 jan.—31 maj samt

1 okt—18 dec. varje år. Besisningslokaler med kök äro inrättade i de allra flesta skolor. Kokerskor med biträden äro anställda i alla dessa skolor. Tillsynen handhaves av lärarepersonal samt kontrollen och ledningen av skolköksinspektrisen och barnbesisningsnämnden. Besisningen är för de behövande, fattiga barnen kostnadsfri utan karaktär av fattigvård. I vissa skolor pågå försök med kuponger med avgift för barn, vars föräldrar anses kunna betala.

Stockholms stads kostnad för barnbesisningen uppgår f. n. till i runt tal 200,000 kronor per år.

I åtskilliga andra nordiska städer än Stockholm är barnbesisning anordnad. Så i Göteborg, där barnbesisningen dock sker genom enskild förening. De besisade barnens antal äro omkring 3,000. Kostnaden gick 1913 upp till c:a 16,000 kronor, f. n. betydligt mera. I Malmö erhålla sjuka barn besisning på kommunens bekostnad, medan den egentliga besisningen handhaves av en enskild förening med kommunalt anslag. För närvarande besisas 2,000 barn med middag varje söckendag från början av december till början av maj. Förra året kostade denna besisning i runt tal 25,000 kronor. I år uppges den bliva något dyrare. Kommunens anslag, som i fjol var 20,000 kronor, är i år 25,000 kronor, men staden uppges erhålla hälften från riksdagens dyrtidsanslag å 5,000,000 kronor. Matordningen har i år måst förändras och kanske något försämrats. Smör bjudes icke och mjölken har måst inskränkas från 3,000 liter till 2,000 liter per vecka på grund av bristande tillgång. Matordningen ser så ut: måndag — ärter och fläsk, tisdag — ölsupa, onsdag — risvälling med dubblar, torsdag — korngrynsgröt med sirap, fredag — köttsoppa, lördag — risvälling med dubblar. I Kristiania är besisning anordnad genom kommunens försorg och i form av midagsbesisning. Det för barnbesisningen i Kristiania särskilt utmärkande är den starka centraliseringen. Under 1901 uppfördes en särskild byggnad för barnbesisningens kök, varifrån maten utsändes till samtliga skolor. Läsåret 1912—1913 började besisningen 20 okt. 1912 och pågick till 30 april 1913, inalles 139 besisningsdagar. Besisning förekommer även under julferierna, men icke under sommaren. Antalet på kommunens bekostnad fritt besisade barn utgjorde under samma läsår pr dag i medeltal 4,443 (omkring 18 % av hela barnantalet). De barn, som icke förklarats berättigade till fri besisning, kunna, om deras målsmän så önska, få samma måltider i skolan som de fritt besisade barnen mot en avgift av 10 öre för måltid. Detta medför en utgift för kommunen för sådant barn av omkring 5 öre pr måltid.

Barnens avgifter upptagas genom försäljning av biljetter genom skolans vaktmästare. Läsåret 1912—1913 voro de avgiftsbetalande

barnen per dag i medeltal 1,185. Priset per måltid, levererad från centralköket, transportkostnader inberäknade, utgjorde läsåret 1912—1913 13.6 öre mot 13.5 öre nästföregående läsår. Härtill komma så kostnaderna inom skolan för bispisningen. För budgetåret 1914—1915 hade till barnbispisningen beviljats ett anslag av 127,880 kr. Under kris-tiden har bispisningen ytterligare utökats. I Köpenhamn pågick bispisningen vintern 1912—1913 i alla »friskolor» från tiden efter julfrierna till slutet av april (omkring 63 dagar). Under ifrågavarande tid utdelades 326,086 portioner varm mat för en kostnad av 51,382 kr. 33 öre, alltså omkring 16 öre portionen. Varje måltid utgjordes av 2 rätter. De på sådant sätt bispisade barnen utgjorde år 1913 10,133 eller omkring 26.7 % av hela antalet barn i friskolorna. Kommunal bispisning av folkskolebarn i Hälsingfors har ägt rum sedan höstterminen 1912. I en och annan av våra smärre svenska städer och större samhällen torde bispisning av skolbarn förekomma, liksom även i en och annan landskommun. Någon enhetlighet finnes emellertid icke. Frågan om kommunens rätt att anordna skolbispisning har på sina håll t. o. m. blivit bestridd. Statsbidrag skulle säkerligen sporra kommunernas initiativ i varje fall. På många platser finnes icke ett spår av barnbispisning, ehuru behovet är påtagligt.

Det torde vara uppenbart, att en för folkhälsan så viktig sak som denna ej får lämnas obeaktad av statsmakterna eller lämnas åt kommunernas gottfinnande eller åt den enskilda välgörenheten, där sådan någon gång kan och vill ingripa. Här tarvas att staten med sin hand reglerande ingriper. Bland de förebyggande åtgärder för folkhälsans bevarande, som vid folkpensioneringslagens antagande förklarades nödvändiga, borde väl räknas också just det uppväxande släktets hälsa och välfärd icke minst under skoltiden, då samhället delvis har barnen under sin egen ledning och sitt eget ansvar.

En med statsunderstöd ordnad, av kommunerna ledd, under skolstyrelserna ställd, från fattigvården skild barnbispisning i våra folkskolor synes mig vara en fråga, som tarvar sin lösning.

Med stöd av vad sålunda anförts får jag hemställa, att riksdagen måtte besluta

att hemställa till Kungl. Maj:t att företaga utredning rörande införandet i rikets folkskolor av bispisning av de barn, som därav äro i behov, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

Stockholm den 5 februari 1917.

Thure Widlund,